

BERNÁDY GYÖRGY DR.: A MAROS-VÁSÁRHELYI KÖZMŰVELŐDÉSI HÁZ.

Az erdélyi részek szülötte vagyok; gyermekeveim egy részét Szolnok-Doboka vármegye vegyes ajkú községében, a románság lakta Naszód közelében fekvő Bethlenben, másik részét a példásan szervezett munkás és józan erdélyrészi százság északi metropolisában, Beszterczen töltöttem el. Onnan kerültem a Székelyföld fővárosába, Maros-Vásárhelyre. Már kora ifjuságomban hosszú időn keresztül, kezdetben öntudatlan, később tudatos, néma szemlélője, tanuja lehettem tehát a legkülönbözőbb viszonylatok között annak a vértelen, de ádáz és elkeseredett küzdelemnek, amely az ország e részében a magyar állam különböző anyanyelvű fiai között folyik.

A gyermekkor emlékeinek hatása alatt, a serdülő ifju észleletei nyomán s a férfikor megfigyelései és tapasztalatai kapcsán felismervén az erdélyrészi magyarságot fenyegető veszélyt, komoly mérlegelés és megfontolás után arra a határozott meggyőződésre jutottam, hogy az erdélyi részekben lakó, különböző anyanyelvű állampolgároknak előbb említett küzdelme csak az esetben végződhetik a magyar faj győzelmével, a magyar fajnak fölénye csak az esetben tartható az erdélyi részekben a maga épségében fönn, ha a magyarságnak ez országrészben lakó fiai kulturális és gazdasági tekintetekben megszerzik mindazokat a fegyvereket, amelyek e küzdelem sikeres megvívásához nélkülözhetetlenül szükségesek.

A küzdelem megvívásához szükséges fegyverek megszerzethetése érdekében áldozatokat kell hoznia elsősorban az erdélyrészi magyarságnak, de áldozatokat kell hoznia a magyar államnak és a Királyhágón inneni magyarságnak is. Áldozatok árán is nemesbítenünk kell tehát erdélyrészi véreinket érzésben, gondolkodásban, szélesbítenünk kell az erdélyrészi magyarság látókörét, gyarapítanunk kell tudását, ismereteit, biztositanunk kell gazdasági fejlődését, megerősödését s megfelelő intézmények létesítése útján kézzel fogható, szemmel látható bizonyítékait kell szolgáltatnunk az erdélyrészi magyarság szellemi, kulturális és gazdasági felsőbbségének. A magyar faj évezredes jogainak biztosítása érdekében folytatandó munka becsületes és önzetlen napszamosává kell lennie minden magyar embernek, s azokat a véreinket, akik rövidlátásból vagy bármely más okból nem képesek a fenyegető veszélyt felismerni s ebből folyólag nem hajlandók önként segítőkezet nyújtani, alkalmas módon arra kell kényszerítenünk, hogy bár öntudatlanul legyenek segítőtársainkká.

E gondolatok hatása alatt, e meggyőződés által vezéreltetve cseréltem fel annak idején csöndes és nyugodt életemet a sokat zaklatott és nem mindig rózsás közigazgatási pályával, annak határozott tudatában, hogy a csöndes és nyugodt életnek vége, de egyszersmind abban az édes reményben, hogy a fajom érdekében hozott áldozat idővel majd meg fogja teremni a maga gyümölcseit. Ebben a meggyőződésben fogtam több mint egy évtizeddel ezelőtt a székely főváros újjáépítéséhez, tanügyének, szerény kulturális intézményeinek újjászervezéséhez. Az előbb említett gondolatok és meggyőződés által vezéreltetve ültettem el Maros-Vásárhely utcáin az első fasorokat. Nehéz és küzdelmes volt a kezdet, bántó az érzéketlenség, a rosszindulat, de annál fölemelőbb az a megnyugtató érzés, amelyet az embernek a becsületesen végzett munka tudata ad.

Maros-Vásárhely népe megértett. A tíz évvel ezelőtt rosszakaratból, ellenszenvből s más ilyen indulatokból tömegesen kitört, elpusztított fák helyén ma gyönyörű fasorok állanak, a kocsutak és gyalogjárók közötti területeket pompás virágágyak díszítik; senki sem bántja, mindenki, gazdag és szegény, apró és nagy, igaz gyönyörűséggel szemléli azokat.

Hova fejlődött majdnem öntudatlanul alig 10 év alatt Maros-Vásárhely népének ízlése, gondolkodása! A megkezdett munka folyt minden vonalon s még a legkonzeratívabbak, a fáknak és minden újtásnak ellenségei és a személyes ellenfelek is idővel

gyönyörködve szemléltek a haladást és dicsekedve mutogatták az újabb és újabb alkotásokat. Így lettek öntudatlanul segítő társaimmá azok, akik nem értették vagy nem akarták megérteni a hívó szót. Maros-Vásárhely azzá kezdett lenni, aminek régen már nevezték: Székelyföld fővárosává.

E munka közben nyitottam be az 1907. év tavaszán Molnár Viktor akkori vallás- és közoktatásügyi államtitkár hivatalos helyiségének ajtaján. A hivatalos ügyek letárgyalása után az államtitkár — ismerve intencióimat — beszélgetés közben felhívta figyelmemet királyunk megkoronáztatása negyvenedik évfordulójának emlékére alkotandó művekről szóló és gróf Apponyi Albert akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által az országgyűlés képviselőházához benyújtani szándékolt törvényjavaslatra. Itt és ekkor született meg a marosvásárhelyi Közművelődési Ház eszméje.

Örömtől elteltén távoztam s úgy éreztem, hogy meg kell ragadnunk az alkalmat, hogy a magyar kultúra dicsőségére, az erdélyrészi magyarságnak megerősítésére, a magyar társadalmi osztályokat elkülönítő válaszfalak mielőbbi ledönthetése érdekében valami nagyot, nemeset és szépet teremtsünk. Örömet fokozta az, hogy Maros-Vásárhelynek képzeletemben már felépített e magyar közművelődési intézménye örökké és elválaszthatatlanul össze lesz kapcsolva a mi jóságos Urunk és királyunk nevével.

A minisztériumból Komor és Jakab műépítészek irodájába siettem. Útközben ezer terv cikázott agyamon keresztül. Amikor a műépítészek irodájába fölértem, tisztában voltam azzal, hogy a tervezendő műnek minden ízében magyarnak kell lennie, hogy a marosvásárhelyi Közművelődési Háznak a magyar történetből és a székely népmondákból merített tárgyú képző- és iparművészeti remek kincsházának kell lennie, hogy az abban elhelyezett intézményeknek a tudós és frásztudatlan, a hatalmas és alacsony sorsban levő, a gazdag és szegény előtt egyaránt nyitva kell lenniök s hogy ez intézmények révén kell annak az elválasztó falnak a lerombolására az első csákányütést megtenni, amely a magyar társadalmi osztályokat elkülöníti s a magyarság megerősödésének alapját képező egységes, demokratikus magyar társadalom szervezését lehetetlenné teszi.

Az építőművészeknek, akikkel a marosvásárhelyi székház építése révén már összeköttetésben voltam, részletes megbeszélés után megbízást adtam a tervek elkészítésére. Az ezzel kapcsolatos tárgyalás közben még fokozódott az örömöm, mert láttam, hogy ők megértettek, éreztem, hogy a magyar közművelődésnek szentelendő templom megépítésében nemes ambíciójuk, minden tudásuk latba vetésével sietnek segítségemre.

Másnap már gróf Apponyi Albert, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előtt állottam, aki terveim megismertetése után kilátásba helyezte kérelmem jóakarátú támogatását az esetre, ha a benyújtandó javaslat törvényerőre emelkedik.

Maros-Vásárhelyre hazaérkezve, előterjesztést tettem a városi törvényhatósági bizottság közgyűléséhez a Közművelődési Ház építése tárgyában s a közgyűlés nagy többsége körülbelül a törvényjavaslatnak képviselőházi tárgyalásával egyidejűleg elhatározta a Közművelődési Ház megépítését. Az erről szóló határozat megvolt ugyan, de az építkezés megkezdéséig, illetve befejezéséig még nehéz munkát kellett végezni, rögsz út kellett bejánni.

Pár hét múlva már gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úr rendelkezése folytán a szükséges tárgyalások megejtése végett Maros-Vásárhelyre utaztak a Múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősege képviselőként báró Szalay Imre és Fejérpataky László s nemes, hazafias érzés és jóakarát sugallta jelentésük alapján 100,000 korona készpénzsegélyt és 50 éven át évi 15,000 koronát engedélyezett a vallás- és közoktatásügyi miniszter a marosvásárhelyi Közművelődési Ház építési költségeinek részben való fedezetére.

Ezután megindult a tervezés komoly munkája. A tervek elkészítésével megbízott műépítészek egyik tervet a másik után készítették, legjobb igyekezetük, hazafias lelkesedésük ellenére nem tudtak kielégíteni, újabb és újabb gondolataim, aggályaim támadtak,

amíg végre megállapodásra jutva, soha el nem múló dicsőségükre, elkészítették a magyar közművelődésnek szentelt marosvásárhelyi templom végleges terveit.

Közben, arra való tekintettel, hogy előre elhatároztam azt, hogy a marosvásárhelyi Közművelődési Háznak, amiként azt már előbb is jeleztem, a magyar képző- és iparművészet kincsházává kell lennie, tárgyaltam a vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti osztályának vezetőivel, az én jóakarató barátaimmal, Koronghi Lippich Elekkel és Majovszky Pállal s kívülök a képző-, ipar- és zeneművészek egész seregével.

Sokat tanakodtam, akadékoskodtam, laikus létemre sokat kritizáltam és talán feleslegesen sokat vitalkoztam, amíg egymást meggyőzve Körösfői Kriesch Aladárnak és Nagy Sándornak Roth Miksa által készített remek üvegmozaikjai, Kallos Edének Haraszti és társa által készített bronz-reliefjei a Közművelődési Ház homlokzatára kerültek. Ugyanilyen nehézkes voltam a belső berendezés, az épület belsejének díszítése kérdésében is. Hosszas tárgyalások és viták után, sok akadállyal megküzdve festette meg Kriesch Aladár a Közművelődési Ház vesztibüljének a „Táltosok“ és a „Székely mese-mondás“ című freskóit s ugyancsak az ő művészetének lesznek hirdetői a Sidló Ferenc, Hibján Samu és Vandrák László bevonásával készült koronázási relief, a Seenger Béla által készített művészi kivitelű márványburkolata és a Kissling Rudolf készítette csillárai e helyiségnek. A lépcsőházak, az előterek, a kisterem, az elsőemeleti folyosó festése és berendezése Falus Elek és Péter János művészi ízlését dicsérik. A Roth Miksa műhelyéből kikerült páratlan szépségű, székely balladákat, népmondákat, Bethlen Gábor fejedelem korát, stb.-t ábrázoló színes ablakok Nagy Sándor, Muhits Sándor és Roth Miksa művészi készségéről tesznek tanúságot.

A nagyteremnek Antalffy-Zsiros Dezső, Schmidthauer Lajos és Karácsonyi István útmutatásai alapján Rieger Ottó által készített orgonája pedig páratlan a maga nemében.

Hálátlanságot követnék el, ha ez alkalommal nem emlékezném meg a Közművelődési Ház építésének ellenőrző mérnökéről, Radó Sándor v. főmérnökről, a vállalkozó Grünwald Testvérek és Schiffer Miksa cégről, a munka vezetőjéről Fontos Kálmán építőmesterről, továbbá Zsolnay Miklós, Forreider és Schiller, Beszédes és Zsille budapesti, B. Bakk Lajos és fiai kolozsvári, Mesztitz Mihály és fiai, Székely és Réti, Tóthfalusi Károly, Both Sándor, Bükkösi György, Vigh István, Barabás Gergely, Herczeg és Révész, Nagy Jenő és Dezső marosvásárhelyi iparosokról, akik valamennyien a legjobb tudásuk, lelkesedésük latbavetésével valóban művészi munkát végeztek.

Hálás elismeréssel kell gróf Zichy János és Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszterekről, Balogh Jenő és Benedek Sándor vallás- és közoktatásügyi államtitkárokról és végül Kammerer Ernő és Térey Gáborról, az országos szépművészeti múzeum igazgatóiról megemlékeznem, akik a Közművelődési Ház érdekében végzett munkámban mindig a legnagyobb jóakarattal támogattak.

A tervezés előrehaladásával mindinkább világossá lett előttem azonban az, hogy a rendelkezésre álló hitel keretén belül nem lesz a tervezett mű a nemzeti szempontokból kívánatos fényvel és a hivatásához méltó pompával megépíthető, berendezhető. Az igaz és önzetlen haza- és fajszeretet melegével ápolt terveket azonban elejteni nem akartam s miután azzal az elhatározással indultam neki ezen munkának, hogy ezzel kapcsolatosan egyetlen fillérrel sem szabad a már amúgy is sokat áldozott városi közönséget terhelnem, gondoskodnom kellett a fedezetről. A tervezés gondoljai mellé járult tehát a fedezet előteremtésének gondja, a remélt szellemi hasznon felül biztosítanom kellett az anyagi jövedelmezőséget is.

A tervek szerint a hangverseny- és előadótérmeken kívül elhelyezést kellett nyernie a Közművelődési Házban a zene- és nyelviskolának, a képző- és iparművészeti, továbbá a néprajzi múzeumnak, a nyilvános nép- és tudományos könyvtárnak.

Bár az említett intézmények révén biztosítottam láttam azt, hogy a városi lakosság nagy tömege fogja állandóan a Közművelődési Házat látogatni, elégületlen voltam s valami olyast akartam még a tervezett épületben elhelyezni, aminek révén az egész lakosság érdeklődése fel lesz kelthető s ami különösen a nagy tömeget tölti el a Közművelődési Ház iránti szeretettel.

Hosszas gondolkodás, tépelődés után abban állapodtam meg, hogy egy városi mozgófényképszínháznak a Közművelődési Házban való felállítása iránt fogom a szükséges lépéseket megtenni. Ezzel négyszeres célt akartam elérhetni.

Először újtát véltem vághatni annak a romboló munkának, amelyet egyes mozgófényképszínházak léha, erkölcstelen képek mutogatása révén végezhetnek s amely az arra illetékes hatóságokat mind fokozottabb ellenőrzésre készíti, másodsor biztosítottak láttam a mozgófényképszínháznak a magyar kultúra szolgálatába való állítását, harmadszor kétségtelennek tartottam a városi lakosság minden rétegének a Közművelődési Ház iránti érdeklődését, szeretetét, végül megoldva láttam az egész mű pénzügyi kérdéseit.

Ismervén a közönség egy részének a mozgószínházak iránt táplált lekicsinylő véleményét, sokáig nem mertem tervemmel a nyilvánosság elé lépni. Később, anélkül, hogy tulajdonképpen tervemet elárultam volna, azíránt tettem a városi közgyűléshez előterjesztést, hogy mondja ki a közgyűlés azt, hogy a mozgófényképszínház felállítását városi feladatnak tekinti. És a közgyűlés meghozta a határozatot, anélkül, hogy valaki sejtette volna is azt, hogy a mozgófényképszínházat a Közművelődési Házban tervezem felállítani.

Az 1911. évben kezdtük meg az építkezést s ma már készen áll a magyar közművelődés marosvásárhelyi temploma.

A Gondviselés különös jóvoltából beteljesedtek álmaim, a mű valóban azzá lett, aminek az első pillanatokban terveztem, minden ízében magyar, védőbástyája az erdélyrészi magyarságnak, fegyvertára a magyar kultúrának, tárháza a tudományoknak, kincsháza a magyar képző-, ipar- és zeneművészetnek, második otthona a hatalmasnak és alacsony sorsban élőknek, a gazdagnak és szegénynek, az aggnak és ifjunak egyaránt, örök időknön fénylő emlékoszlopa szeretett királyunknak.

A mű befejezése után megindult a kritika. Egyesek hangosan zúgolódtak a költségek miatt, a hazafiak, a nép barátai, a demokraták kiabálva kérdezték, hogy miért kellett abba az épületbe annyi fény és pompa, miért kellett abba Kriesch-féle freskókat, Nagy Sándor, Muhits Sándor és Roth Miksa tervezte üvegmozaikokat és üvegfestményeket, Kallós Ede, Falus Elek, Péter János stb.-féle reliefeket, díszítéseket és bútorokat elhelyezni, ha abban mozgószínházat nyitnak s annak ajtait ezzel kapcsolatosan megnyitják a napszámos, a kérges tenyerű munkás, a nép, a tömeg előtt.

Hallgatok, nem védekezem a támadások ellen. Gyönyörködöm a szép fasorokban, az ezeket övező, senki által sem bántott színes virágágyakban s gondolkozom afölött, hogy minő változást fog majd előidézni az a nagy munka, amelyet a kultusz-kormány, kiváló művészek és iparosok segítségével végeztem, ha azok az aszfaltmezőbe ültetett szegény fák akkora változást voltak képesek az én véreim gondolkodásában, érzésében, ízlésében előidézni.

Lelki szememmel hazafias gyönyörűségtől elteltén látom, hogy miként fog Maros-Vásárhely népe művészeink alkotásainak nyomán gondolkodásban, érzésben nemesülni, tudásban, ismeretekben gazdagodni, anyagiakban fejlődni és erősödni, miként fogják véreim az alacsony sorsban levőnek, a szegénynek megbecsülése révén az egységes magyar demokratikus társadalom alapjait lerakni s miként fogják a nagy kulturális küzdelem győzelmes megvívásához szükséges fegyvereket, igen sok esetben öntudatlanul, megszerezni.

Célotat elértem. A város közönsége egyetlen adófillérének igénybevétele nélkül majdnem kétmillió korona költséggel, megépítettük Maros-Vásárhelyen a magyar közművelődés templomát, megteremtettük a legnemesebb értelemben vett népházat. Hálával adózom mindazoknak, kik ebben a munkánkban megsegítettek.

Magam sem hálára, sem dicsőségre nem tartok igényt. Megelégszem a hazafias, a becsületes és híven végzett munka tudatával, az utánam következőket pedig arra kérem, hogy ugyanaz a haza, faj- és emberszeretet, ugyanaz a lelkesedés vezesse őket, amellyel a Mindenható kegyes volt engem megáldani, óvják meg a templom szentségét és igaz szeretettel becsüljék meg a népet, a tömeget.